

Stankelbein (*Tipulidae* sp.)

Mars 2016

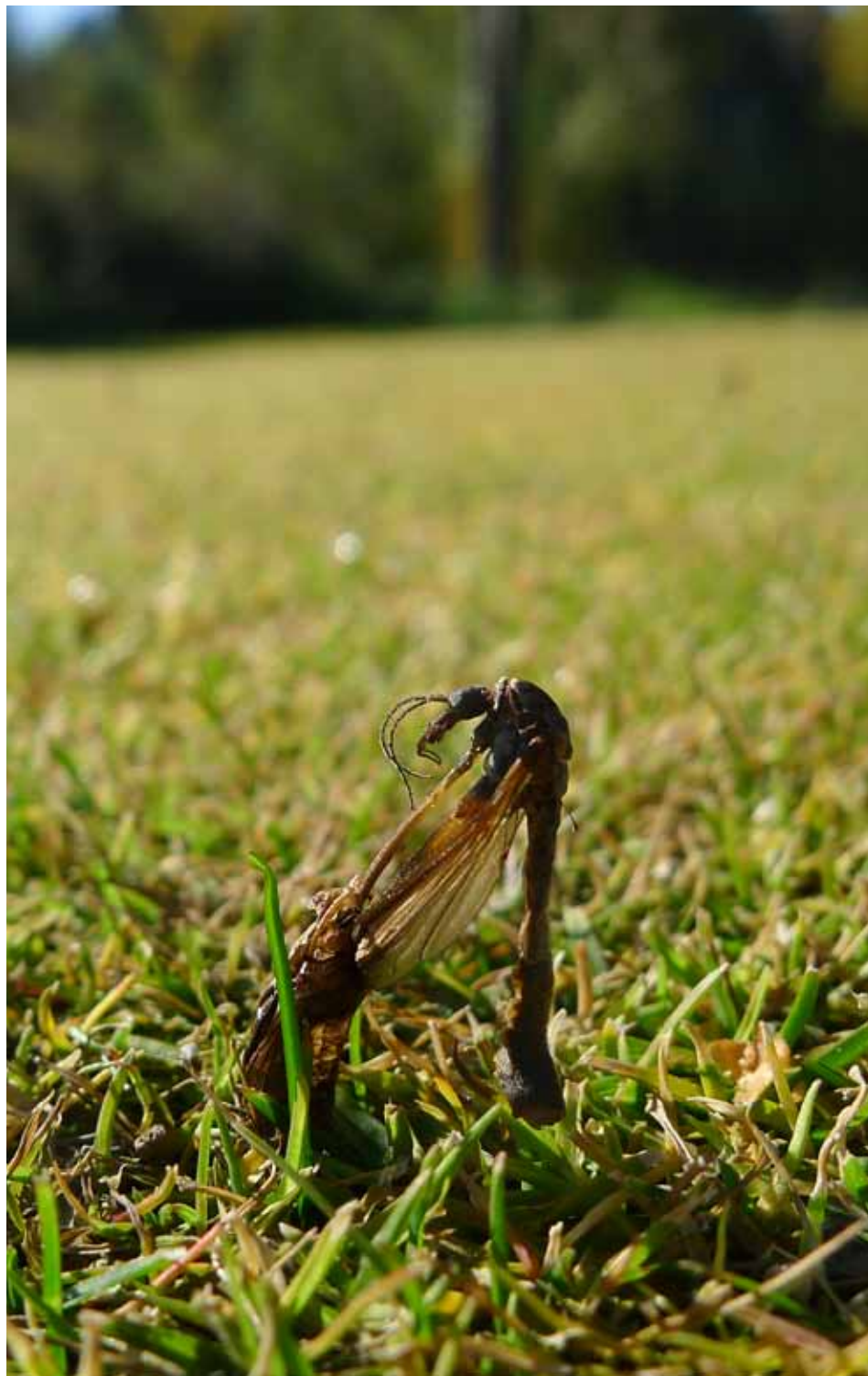
Harkrankar

Stankelben

Suovaaksiainen

Folafluga

Crane flies

Stankelbein på vei ut av puppen på en green. Foto: Agnar Kvalbein.

Stankelbein

Stankelbein, og spesielt stankelbeinlarver, (engelsk: Leatherjacket) er et problem i gress til grøntanlegg fordi gresskvaliteten påvirkes negativt, enten direkte eller indirekte. Det har vært en tendens til at larver av stankelbein forveksles med larver av hageoldenborre (*Phyllopertha horticola*), som også forårsaker skader på plen-gress.

Sammendrag

- Kjenn din skadegjører: lær deg å identifisere larvene
- Skade forårsaket av stankelbeinlarver forekommer på fuktig jord
- Larvene skaper problemer om våren
- Sørg for god drenering av områdene som er utsatt for skade
- Iverksett tiltak som fremmer forekomsten av naturlige fiender

Voksen stankelbein hann som nylig er klekket. Foto: Agnar Kvalbein.

Biologi

Stankelbein er insekter i ordenen tovinger. De har lange, tynne bein og to glassklare, lange og smale vinger. Bakvingene er omdannet til to karakteristiske svingkøller.

Hunnen kan kjennes på den tilspissede bakkroppen. På hannen er bakkroppen mer sylindrisk. De lever primært i områder som er fuktige. Det er bare mystankelbein (*Tiphula paludosa*) som gjør skade på gress i Norge.

Livssyklus

Voksne myrstankelbein begynner å fly i juli-august. Det er spesielt tidlig om morgenen og tidlig på kvelden at de flyr. Da søker de mot fuktige steder for å pare seg og legge egg. Hunnen med den karakteristiske tilspissede bakkroppen har et leggerør som brukes til å legge egg i fuktig jord og råtne blader. Om sommeren kan man ofte se hunner fly hoppende omkring i gresset. Ved hvert hopp bores leggerøret ned i den fuktige jorda, og det legges et egg. Eggene kan også legges på overflaten. Hunnen kan

legge mellom 300 og 800 egg hvert år. Etter omkring 15 dager klekkes eggene. Larvene er gråbrune 'maddiker', sylindriske og uten hovedkapsel og lemmer. De overvintrer nær jordoverflaten, men kan grave seg ned til 5 cm dybde.

Larvene finnes i jorda fra oktober til juni. I starten lever de av humus og omdannede plantedeler i overflaten. Deretter begynner de å grave underjordiske ganger. De lager luftehull som gjør at de kan søke etter føde på overflaten, primært om natten. På dette tidspunktet begynner de å være skadelige for gresset. De spiser røttene til gresset og i noen tilfeller også plantenes overjordiske deler. Skadene sees først på våren. På et tidspunkt, som regel sist i juli, er de fullvoksne, 3-4 cm lange. Deretter forpupper de seg ca. 5 cm nede i jorden. På slutten av sommeren kommer de ut av puppene som voksne stankelbein.

Skader på gresset

Stankelbeinlarver kan utgjøre et problem på golfbaner fordi kvaliteten på gresset reduseres. Det er spesielt i fuktige områder at gressmatta kan bli ødelagt. Skaden sees som store felter med dødt, visst gress. En indirekte skade på gresset kan også oppstå av fugler som er på jakt etter stankelbeinlarver. Larvene lever nærmere overflaten enn larver av oldenborre og de er derfor ettertraktet av fugler med korte nebb, som f.eks. stær. Skadene er som regel mindre iøynefallende enn når fugler er på jakt etter oldenborrelarver. De voksne stankelbeinene gjør ingen skade.

Hvis man kikker under gresset vil man kunne se de grå, sylindriske larvene. En oversåing på det tidspunktet larvene er aktive kan være problematisk, fordi gresset er spesielt sårbart når frøene spirer. Inntil plantene er 1-2 cm høye spiser stankelbeinlarvene både de underjordiske og de overjordiske plantedelene. Stankelbeinlarvene spiser på alle gressarter som tradisjonelt brukes i plen.

Stankelbein (*Tipulidae* sp.)

Mars 2016

Forebyggende tiltak/ ikke kjemisk bekjempelse

Voksne stankelbein er byttedyr for bl.a. svaler, fluesnappere, flaggermus, veps og øyestikkere.

Larvene blir spist av kråkefugler, stær og vipper. Dessuten vil rovbiller og løpebiller, snylteveps og rovnematoder drepe en betydelig del av larvene.

Man kan ved ulike tiltak sørge for optimale forhold for dyrene som spiser stankelbein og larvene deres. F.eks. bør man ikke fjerne svalereir, og man bør ta vare på våtmarker som er viktig for

øyestikkere. Man kan også sette opp fuglekasser for å ha en bestand av stær på golfbanen. Om lag 25% av stærens føde er stankelbein. Man må med andre ord gi fugler og rovinsekter beskyttelse, vann og ynglemuligheter.

Til tross for at stærer hakker i jorden etter larver, er skadene ikke store. Derfor er det nyttig å ha en bestand som kan spise voksne insekter. Andre forebyggende tiltak er å sørge for godt drenerte arealer.

Kjemisk bekjempelse

I Norge er det ingen kjemiske insektmidler godkjent til bekjempelse av skadedyr i jord.

Forfattere

Anne Mette Dahl Jensen
Københavns Universitet

Hans Peter Ravn
Københavns Universitet

Norsk oversettelse:
Trond Pettersen, NIBIO
Layout: Karin Schmidt

Videre lesing

Hofsvang, T. 2011. Myrstankelbein. Plantevernleksikonet, NIBIO. http://leksikon.nibio.no/vieworganism.php?organismId=1_995 (Kontrollert 29.feb.2016)

Larsen, S.U. 2004. Stankelben og græsbaner. Videnblade Park & Landskab. 5.28-1

Watschke, T.L, Dernoeden, P.H. & Shetlar, D.J. 1995: Managing Turfgrass Pests. Lewis Publishers, London

Nordiske greenkeepere (IPM ambassadører) som har kvalitetssikret denne teksten og som har erfaring med stankelbein:

Dan Jurgens
Kragerø GK, Norge
dan@kragerogolf.no.
Tlf. +47 957 82 768

Patrik Togelid
Falkenbergs GK, Sverige
banchef@falkenbergsgolfklubb.com
Tlf. +46 70 361 05 77

Henrik Givskov Lau
Herning GK, Danmark.
greenkeeper@herninggolfklub.dk
Tlf. + 45 21467308